

AYNUR YUNSUROVA
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti
yunsurova@gmail.com

SUAL-CAVAB BACARIQLARININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: sual, cavab, bacarıq, inkişaf etdirmək, dil, müəllim, tələbə, ünsiyyət

Key words: question, answer, skill, to develop, language, teacher, student, communication

Ключевые слова: вопрос, ответ, умение, развивать, язык, преподаватель, студент, коммуникация

Dil sinifində gündəlik fəaliyyət sualların verilməsi və cavablandırılmasıdır. Sualların verilməsində çoxlu sayda məqsəd ola bilər: dil öyrənənlərə dərstdə fəal iştirak etmək, mövzuya maraq yaratmaq və tələbələrin tənqidi düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək. Təəssüf ki, müəllimlər bəzən bu fəaliyyətin həyata keçirilməsində ən faydalı yanaşmalardan xəbərsizdirlər və istifadə etdikləri texnikalar əslində tələbənin öyrənməsinə maneə törədir.

Müəllimlər bir neçə məqsəd üçün suallar verirlər və bu səbəbdən suallarını müxtəlif formada təqdim edə bilirlər. Sualları fərqləndirmənin və təqdim etməyin bir çox üsulu var və məqalədə bir neçə yanaşma nəzərdən keçirəcəyik.

Sual növlərini fərqləndirmək üçün ən sadə yol, nümayiş etdirmə, istinad və ya araşdırma sualları arasındakı fərqi ayırd etməkdir. Nümayiş etdirmə sualı aydın olan sualdır; məsələn, *What does this word mean? How much time do you have?* Nümayiş etdirmə sualının məqsədi dil öyrənənin hədəf dilində cavab verməsini və ifadə edə biləcəyini göstərməsini təmin etməkdir. Digər tərəfdən, istinad və ya araşdırma sualı cavabın aydın olmadığı və müəllim və dil öyrənənlərə məlum olmadığı bir problem yaradır. Bu tip sualın məqsədi naməlum məlumatları aşkar etməkdir.

- Təkrar sualların, öyrənənlərin tapşırıqdan xəbərdar olmadığı halda və ya yeni bir mövzuya keçiddə istifadə olunması;
- Öyrənənin cavabı aydın olmadıqda, müəllim fərqli cavab axtarıqda və ya müəllim cavabı fərqli şəkildə ifadə edərsə aydınlaşdırma suallarından istifadə olunması;
- Sualların daha dəqiq olması və dəqiqləşdirilməsi üçün yoxlama sualların verilməsi,

- Fokus suallarının daha dar bir çərçivədə cavabları təkrarlamaq üçün istifadə olunması; yəni cavabların məzmununu məhdudlaşdırmaq üçün istifadə olunması,

- Konsepsiyalar arasında əlaqələrin qurulmasında tələbələrə yardım etmək üçün müdafiə suallarından istifadə olunması.

Müəllimlər bəzi sualları əvvəlcədən hazırlamağı nəzərə almalıdırlar. Bu, müxtəlif növ çətinlik və mürəkkəblik səviyyələrinə malik olan sualların tədqiq ediləcəyini təmin etməkdən ötrü tələbələrə fayda gətirəcəkdir. Sual hazırlayarkən “Bloom” sistematikliyinin nəzərə alınması məsləhətdir. Bu, müəllimi soruşmaq üçün istədikləri məlumat növünü nəzərdən keçirməyə məcbur edəcəkdir.

Sınıf mühitində iki növ gözləmə müddəti müəyyən edilir. Gözləmə müddətinin birinci növü tələbədən sual soruşmaq və cavab almaq arasındakı vaxtdır. Gözləmə müddətinin ikinci növü, müəllimin çıxışından əvvəl tələbənin danışıqını dayandırdıqdan sonra müəllimin danışmağa keçməsinə icazə verdiyi müddətdir. Bəzi araşdırmalar göstərir ki, müəllimlər tərəfindən icazə verilən orta gözləmə müddəti bir neçə saniyədən azdır ki, bu da şagirdlərin müzakirəni bitirməsinə imkan vermir (¹Karron G. Lewis, *Developing Questioning Skills*, s.1). 3 - 5 saniyəlik gözləmə müddəti daha yüksək şagird performans standartlarına gətirib çıxarmışdır. Əlavə bir neçə saniyəni gözləmək aşağıdakıları ehtiva edən digər müsbət nəticələrin əldə olunmasına təkan verir:

Sual yaratma üsullarını qiymətləndirməklə yanaşı, müəllimlər suallara cavab vermək üsullarını da aktiv şəkildə qiymətləndirməlidirlər. Müəllimlər suallara birbaşa, dolayı yolla cavab vermək və ya suala cavab verməmək və ya sualı başqasına yönləndirmək barədə düşünməlidirlər.

Müəllimin və ya tələbələrin suallara cavab vermək və cavablandırmaq prosesinin, dil sinifində kritik əhəmiyyətə malik olduğunu görürük. Cavabın artıq əhatə olunmasına baxmayaraq, bütün tələbələrə suallara rahat cavab vermək üçün şərait yaratmaq lazımdır. Müəllim hər bir cavabın dəyərini qəbul etməlidir. Şagirdlərə suallar vermək üçün çox imkan vermək lazımdır, bununla belə onlar daim bir şey soruşmaq üçün sinfə maneçilik törətməməlidir. Müəllim tələbə üçün müntəzəm olaraq suallar verməsinə imkan yaratsa, qeyd olunan üsullar asanlaşdırıla bilər. Tələbələrin cavabına lazımı səbir göstərməklə, müəllim “sual-dostluq” mühiti yaradacaq və bu, “tələbə -dostluq” sinifi yaratmaq üçün uzun bir yol olacaqdır.

Sual cümlələrində söz sırasına görə xarici dildə danışanlar üçün ingilis dilində sual cümləsi yaratmaq çətindir. Bu xüsusilə azərbaycan dilli şagirdlər üçün də çətindir, belə ki, hər iki dildə sual cümləsində cümlə üzvlərinin yeri fərqlidir. Hər sualda, tələbələrə qrup sözlər verilir. Məqsəd

sintaktik cəhətdən düzgün sual yaratmaq üçün bu sözləri doğru qaydada yerləşdirməkdir. Praktikada cümlələrin yenidən yazılması nəzərdə tutulur.

Bildiyimiz kimi dil öyrənmək əsasən üç səviyyədə həyata keçirilir:

- 1) başlanğıc;
- 2) orta;
- 3) yüksək.

Bu səviyyələrə əsasən tələbələr tərəfindən suallara cavab vermək sadədən mürəkkəbə dəyişir.

Daha yaxşı suallar verməkdə ilk addım hazırda soruşduğumuz sual növlərini, onların nə məqsədlə soruşulduğunu, və nəhayət, sinifdə verilən sualları yaxşılaşdırmaq üçün hansı üsullardan istifadəni aydınlaşdırmaqdır. Suallar müəllimlərə sinifdə bir çox məsələni yerinə yetirməyə kömək edir. Müəllimlər tələbələrə dərstdə təqdim olunan konsepsiyaları başa düşdükləri səviyyədə öyrənmək üçün istifadə olunan suallar, tələbələrin dərstdə aktiv iştirakına əlverişli şərait yaratmaq üçün istifadə olunur, belə ki, onlar tələbələrə fikirlərini ifadə etməyə və eşitməyə imkan verirlər. Sualların nəyə görə soruşulduğuna diqqət yetirmək daha dərin sualı verməyə gətirib çıxarır. Sınıf qarşılıqlı təsirini daha geniş kontekstdə nəzərdən keçirdikdə, sualların verilməsi dil öyrənmənin nəticələrinə böyük təsir göstərir. Bu nəticələr yalnız müəllimin ifadələrdən necə istifadə etdiyinə deyil, həm də tələbələrin öz suallarını yaratmaq üçün təşviq edildiyi yollarla formalaşdırılır. Sualların necə verilməsi və cavablandırılmasının, məzmunun mənimsənilməsində daha geniş təsiri vardır. Bunlara aşağıdakılar daxildir: sualların səmərəli şəkildə tərtib edilməsi və sualların cavablandırılması, bacarığın səmərəli istifadə edilməsi, sual və cavab verməklə həm düzgün səs tonunun, həm də çatdırılmanın istifadə edilməsi (²Brualdi, Amy C. (1998). Classroom questions, s.2). Aşağıdakı sual vermə üsullarından istifadə etmək tədris prosesində yararlı ola bilər:

1. Dəyişiklik: müəllim şagirdlərin cavabı başa düşməsi üçün sualı əlaqələndirir;

2. Uyğunlaşma: müəllim tələbənin dil və qabiliyyət səviyyəsinə uyğun olaraq soruşulan sualları uyğunlaşdırır.

3. Əlaqələndirmə: məqsədli sual strategiyasına işarə etmək üçün müəllim sualları nizamlı qaydada verir;

4. Balans: müəllim həm eyni, həm də fərqli suallar soruşur və iki növ arasındakı müddəti balanslaşdırır. Müəllim dərslər məqsədlərinə nail olmaq üçün suallardan müvafiq səviyyədə istifadə edir.

5. İştirak: müəllim, geniş şagird iştirakını stimullaşdırmaq, könüllü və könüllü olmayan tələbələrin cavablarını dəstəkləmək üçün suallar verir;

6. Araşdırma: müəllim ilk tələbənin cavablarını araşdırır və digər tələbələrə həmin cavabları tamamlamağa, aydınlaşdırmağa, genişləndirməyə və ya dəstəkləməyə ruhlandırır.

7. Düşünmə müddəti: müəllim tələbələrə düşünmək üçün vaxt verəcək sual soruşduqdan sonra üç-beş saniyə ara verir. Müəllim həmçinin sinifdəki suallara tələbələrin ilkin cavablarından sonra ara verir;

8. Tələbə sualları: müəllim tələbələrdən öz suallarını yaratmağı tələb edir.

Yuxarıda göstərilən üsullar çox müəllimlərin tanış olduğu sadə nöqtələrdir. Buna baxmayaraq, bu sadə üsulların dil sinifində ən yaxşı təcrübə olduğunu bildiyimiz halda, bir çoxumuz onları müntəzəm istifadə etməyi unuduruq. Ən çox unudulan “gözləmə müddəti” üsulunun tətbiqidir. Tədqiqatlar göstərir ki, müəllimlər tələbələrin suallara cavab vermələri üçün 7 və 1,4 saniyə arasında gözləməlidirlər. Bundan əlavə, müəllimlər tələbənin verilmiş suala cavab verə bilməyəcəyini düşünərlərsə, onlar 7 saniyədən az gözləyəcəklər. “Gözləmə müddəti” sinif dinamikasına böyük təsir göstərə bilər (David P. “How Can Quality Questioning Transform Classrooms?”, s.4). Mary Bud Rove ilk dəfə 1972-ci ildə “gözləmə vaxtı” ilə bağlı müsbət nəticələrini açıqlamışdı. Rovenin araşdırması göstərir ki, müəllimin suallarını cavablandırmaq üçün ən azı üç saniyə səssiz vaxt tələb olunduqda, tələbələr sualları daha uğurla cavablandırırlar. Cavab hazırlamaqda şagirdin müvəffəqiyyəti sinifdə “gözləmə müddəti” üsulu tətbiq edildikdə müşahidə edilən yeganə müsbət nəticə deyil. Digər tədqiqatçılar aşkar etmişlər ki, “gözləmə müddəti” nin müntəzəm istifadəsi həm tələbə, həm də müəllimin münasibət və davranışlarına müsbət təsir göstərir.

Ədəbiyyat

1. Brualdi, Amy C. (1998). Classroom questions. ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation, Washington DC.
2. Ciardiello, Angelo, V. (1998). Did you ask a good question today? Alternative cognitive and metacognitive strategies. Journal of Adolescent & Adult Literacy, 42(3), 210-219.
3. Leven, T. and Long, R. (1981). Effective instruction. Washington DC: Association for Supervision and Curriculum Development.

A.Yunsurova

Developing questioning and answering skills

Summary

The article deals with the development of skills for questions and answers. As we know, ask questions and answer these questions are common activities in daily classes. Questions may have several reasons for introducing: attracting students; creating interest in the subject; development of skills to talk about the ideas of the subject, and so on. In this regard, each lesson a teacher must prepare questions for students in advance.

Questions help teachers to fulfill a lot of issues in the classroom. Using them teachers help students understand the concepts presented in the lesson.

In this regard, the article may be useful for those who want to get detailed information about the development of questioning and answering skills.

A. Юнсурова

Развивать навыки вопрос и ответ

Резюме

В статье рассматриваются развитием навыков по вопросы и ответы. Как мы знаем, задавать вопросы и отвечать на этих вопросы подобного деятельности ежедневных классов. Вопросы могут быть несколько причин для введения: привлечение студентов; создавая интерес к предмету; развитие навыков разговаривать об идеях субъект, и так далее. В этом отношении, каждый урок учитель должен подготовить вопросы для студентов заранее.

Вопросы помогают учителям выполнять много задач в классе. Учителя используют их, чтобы помочь учащимся понять концепции, представленные на уроке.

Они были упомянутой информированы в статье. В связи с этим, статья могут быть полезны для тех, кто хочет получить подробную информацию о развитие навыков по вопрос и ответ.

Rəyçi: Gülnarə Əhmədova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent